

กลวิธีนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธไปใช้ประกอบอาชีพในชีวิตประจำวัน

THE STRATEGY OF USING THE BUDDHIST ECONOMICS PRINCIPLE IN EVERYDAY LIFE

ภัทรเดช ปันชนาธุล*

Pattharadach Panchayathanadul

บทคัดย่อ

เศรษฐศาสตร์เป็นเรื่องที่มีความสำคัญต่อทุกคน การศึกษาเศรษฐศาสตร์จะช่วยศึกษาฝึกวิธีคิดอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับปัญหาทางเศรษฐกิจด้านต่างๆ โดยอาจจะเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับบุคคลแต่ละคนหรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับประชาชนโดยส่วนรวม เศรษฐศาสตร์จะช่วยให้สามารถระบุปัญหาได้ว่าคืออะไร มีทางเลือกต่างๆ โดยการแก้ปัญหาอย่างไร และสามารถเลือกการใช้ทรัพยากรที่ดีที่สุดและเหมาะสมที่สุดเพื่อแก้ไขปัญหานั้น จะเห็นได้ว่าประเด็นสำคัญของเศรษฐศาสตร์คือเรื่องการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด และเพื่อบำบัดความต้องการของมนุษย์ที่มีอยู่อย่างไม่จำกัด ดังนั้นมนุษย์จึงต้องตัดสินใจเพื่อที่จะใช้ทรัพยากรอย่างจำกัด เพื่อสนองความต้องการต่างๆ ให้ได้มากที่สุด

ในทางพุทธศาสนาก็ได้เสนอแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ เพื่อทำอย่างไรที่จะทำให้สังคมอยู่อย่างพอเพียงและเกิดสันติสุข และดำเนินการประกอบอาชีพในชีวิตประจำวันได้อย่างประหยัด และพอเพียง โดยใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนาตามหลักทฤษฎีภูมิคุ้มกันภัยประโยชน์ คือ ความขยันหมั่นเพียร รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาทรัพย์ที่หามาได้ คบคนดีเป็นมิตร และมีความเป็นอยู่อย่างเหมาะสม

นอกจากนี้ทางพระพุทธศาสนายังได้สอนวิธีการแบ่งทรัพย์ที่หามาได้ด้วยหลักโภคาอาทิยะและหลักการบริหารจัดการทรัพย์ด้วยหลักโภควิภาค

ถ้าในสังคมหรือประชาชนได้นำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันก็จะทำให้เกิดความสันติสุขอย่างแท้จริงและทำให้ประเทศชาติมีเสถียรภาพในการบริหารประเทศอย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ : ทฤษฎีภูมิคุ้มกันภัยประโยชน์ , โภคาอาทิยะ , โภควิภาค

ABSTRACT

Economics is important to everyone. Economic studies will help to study systematic thinking about economic problems in various fields. This may be individual problem or for public at large. Economics can help identify what the problem is. What the alternatives by solving this problem are. And they can choose the best and most appropriate resource to resolve that problem.

* อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง

It can be seen that, the key issue of economics is the limited use of resources, and to cure the limited human needs. Therefore, all humans have to make decisions in order to use limited resources to meet the various needs as much as possible.

In Buddhism, the concept of Buddhist economics was proposed that how will it make society to live with sufficiently and happily, and pursue a career in the daily life economically and sufficiently by using Buddhist principles or the Thithadhammikathaprayot principle (*virtues conducive to benefits in the present*) that is diligence, know how to protect the available property, associate with friendly people, and live properly?

In addition, Buddhism also teaches how to divide the property with Pokathiya's principle and principle of property management with Poka-athiya also.

Providing that the society or people have adopted Buddhist economics to use in their daily life, it will bring country a true peace and stabilization in management of the country firmly and sustainably forever.

Keywords : Thithadhammikathaprayot (virtues conducive to benefits in the present), Pokathiya (the principle of using property), Pokawipaka (the principle of dividing property)

บทนำ

ในสังคมไทยปัจจุบันมีการพัฒนาก้าวหน้าในหลายด้าน ทั้งการสร้างความมั่นคงด้านอาชีพ รายได้ และโอกาสทางการศึกษาทำให้คนไทยมีการศึกษาโดยเฉลี่ยสูงขึ้น บริการทางด้านสาธารณสุขให้มีคุณภาพ และครอบคลุมทั่วถึงมากขึ้นอย่างไรก็ตามยังมีปัญหาที่ต้องเร่งแก้ไขอีกมากทั้งปัญหาเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่สั่งสมมาตั้งแต่ในอดีตและปัญหาที่เป็นผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ คือปัญหาความยากจนความเหลื่อมล้ำในสังคมไทยและการพัฒนาคุณภาพชีวิตคนไทย¹ คำว่าเศรษฐศาสตร์แนวพุทธหรือพุทธเศรษฐศาสตร์ จึงมีความหมายเหมือนกัน มาจากคำสองคำคือ “พุทธ” เป็นคำย่อของพุทธธรรม กับ “เศรษฐศาสตร์” เมื่อนำเอาคำว่าพุทธธรรมและเศรษฐศาสตร์เชื่อมต่อกันเข้าด้วยกันจึงเป็น “พุทธเศรษฐศาสตร์” ซึ่งหมายถึงการนำเอาคำสอนของพระพุทธเจ้า มาประยุกต์เข้ากับแนวคิดในวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นมาจากอารยธรรมตะวันตก ในส่วนที่เป็นพุทธธรรมที่จะนำมาประยุกต์กับวิชาเศรษฐศาสตร์ที่พัฒนามาจากตะวันตก เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานะความเป็นจริงของตัวมนุษย์และความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธหรือพุทธเศรษฐศาสตร์ทั้งสองคำนี้ยังมีปัญหาของการทำความเข้าใจ เพราะมีผู้ให้ความเห็นว่าไม่ควรเรียกพุทธเศรษฐศาสตร์ว่าเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ ถึงแม้คำดังกล่าวจะมีความหมายไม่ต่างจากพุทธเศรษฐศาสตร์มากนัก แต่คำดังกล่าวให้ความหมายว่าเป็นแนวหนึ่งของวิชาเศรษฐศาสตร์ที่มีหลายแนวทาง ถ้าพิจารณาตามกรอบของวิชาเศรษฐศาสตร์ ก็อาจจะให้คำนิยาม

¹ สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม, รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2555, (กรุงเทพมหานคร : งานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555), หน้า 1.

วิชาพุทธเศรษฐศาสตร์ได้ว่า เป็นวิชาที่ว่าด้วยการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่จะทำให้ปัจเจกบุคคลและสังคมบรรลุซึ่งสถานดีสุขจากการมีชีวิตอยู่ในโลกของวัตถุ ภายใต้เงื่อนไขของการมีทรัพยากรที่จำกัด²

เรื่องเศรษฐศาสตร์แม้จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับทางโลก ไม่ได้เป็นศาสตร์ที่มุ่งเพื่อนิพพานอันเป็นความสุขของยิ่งในพระพุทธศาสนา³ เป็นเป้าหมายสูงสุดของพรหมจรรย์ แต่พระพุทธศาสนาก็ได้แสดงเรื่องความสุขไว้หลายระดับมีปรากฏในสุววรรค อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาตความว่า “สุข 2 อย่าง อะไรบ้าง คือ

1. สุขที่อิงอามิส
2. สุขที่ไม่อิงอามิส

สุข 2 อย่างนี้แล บรรดาสุข 2 อย่างนี้ สุขที่ไม่อิงอามิสเป็นเลิศ⁴ ในพุทธพจน์นี้ยกย่องสุขที่ไม่อิงอามิสเป็นสุขที่เลิศกว่าสุขที่อิงอามิส แต่ก็ยังแสดงให้เห็นด้วยว่า สุขที่อิงอามิสก็เป็นความสุขอยู่เช่นกัน นอกจากนั้นในอังคุตตรนิกาย จตุกนิบาตยังได้แสดงสุขของคฤหัสถ์อีก 4 ประการ คือ⁵

1. อตถิสุข สุขเกิดจากความมีทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจ ว่าตนมีโภคทรัพย์ที่ได้มาด้วยน้ำพักน้ำแรงความขยันหมั่นเพียรของตน และโดยชอบธรรม
2. โภคสุข สุขเกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจ ว่าตนได้ใช้ทรัพย์ที่ได้มาโดยชอบนั้น เลี้ยงชีพ เลี้ยงผู้ควรเลี้ยง และบำเพ็ญประโยชน์
3. อนณสุข สุขเกิดจากความไม่เป็นหนี้ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจ ว่าตนเป็นไท ไม่มีหนี้สินติดค้างใคร

4. อนวัชชสุข สุขเกิดจากความประพฤติไม่มีโทษ คือ ความภูมิใจ เอิบอ้อมใจ ว่าตนมีความประพฤติสุจริต ไม่บกพร่องเสียหาย ใครๆ ตีเตียนไม่ได้ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ

สุขของคฤหัสถ์ทั้ง 4 ประการนี้ จะเห็นว่า ล้วนเป็นความสุขที่เกิดจากอามิสหรือเกี่ยวเนื่องด้วยอามิส ประเด็นปัญหา คือ อามิสที่มีอยู่นั้นสร้างสุขได้อย่างไรและจะแสวงหาอามิสอย่างไรให้มีสุข ดังนั้น การนำเสนอประเด็นเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ บนหลักการบริโภคนิยมจึงทำให้เกิดความสุขมากที่สุดจึงเป็นหัวใจหลักของพุทธเศรษฐศาสตร์

ความสำคัญของเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ย่อมมีเรื่องที่ต้องคิดและตัดสินใจเกี่ยวกับการเลือกซื้อสินค้าและบริการต่างๆ ซึ่งมีให้พิจารณาอยู่มากมายหลายชนิด หลายราคา และหลายยี่ห้ออยู่ตลอดเวลา ดังนั้น วิชาเศรษฐศาสตร์จึงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ได้ โดยมีปัจจัยหลายประการเข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจดังกล่าว เช่น ราคาของสินค้า จำนวนเงินที่มีอยู่ รสนิยม ความพึงพอใจต่างๆ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นการตัดสินใจที่เหมาะสมตามหลักการทางเศรษฐศาสตร์ รวมทั้งแสดงถึงรสนิยมที่เหมาะสมในการรู้จักเลือกบริโภค และยังเป็นการช่วยเหลือประเทศชาติในทางอ้อมอีกด้วย ครอบครัวหรือแม้แต่ว่ารัฐบาลก็เช่นเดียวกัน จึงจำเป็นต้องตัดสินใจเกี่ยวกับการใช้จ่ายสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะคล้ายคลึงกับการตัดสินใจของแต่ละคน ในระดับครอบครัวนั้น พ่อ แม่หรือผู้นำของครอบครัวควรคำนึงถึงบัญชีรายรับ-รายจ่าย

² อภิชาติ พันธเสน, พุทธเศรษฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์, 2547), หน้า 4.

³ ม.ม. (ไทย) 13/215/254.

⁴ อ.จ.ทุก. (ไทย) 20/69/103.

⁵ อ.จ.จตุกก. (ไทย) 21/62/105.

ว่ารายได้โดยรวมของครอบครัวเป็นอย่างไร ทั้งนี้ เพื่อตรวจสอบให้มั่นใจว่าครอบครัวมีกำลังในการใช้จ่ายซื้อสินค้าและบริการได้มากน้อยเพียงใด

เศรษฐศาสตร์เป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของบุคคลทุกระดับ

1. ระดับผู้บริหารประเทศ เศรษฐศาสตร์จะเข้าไปมีบทบาทในการพิจารณาวางแผนการใช้ทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่อย่างจำกัดของประเทศ ให้ได้ประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์สูงสุด ให้ประชาชนทุกคนอยู่ดีกินดีดำรงชีวิตด้วยความผาสุก มีปัจจัยต่างๆ เพียงพอที่จะอำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีวิต ไม่มีการเอาเปรียบกันในทางเศรษฐกิจ และเกิดความเป็นธรรมในสังคม

2. ระดับประชาชน เศรษฐศาสตร์จะเป็นเครื่องมือที่ช่วยในการพิจารณาและตัดสินใจในเหตุการณ์ต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เช่น ผู้ผลิตจะผลิตสินค้าโดยใช้วิธีใดจึงจะเสียต้นทุนต่ำสุดและสอดคล้องกับความต้องการของตลาด ผู้บริโภคจะตัดสินใจได้ว่าควรบริโภคสินค้าใด ราคาใดจึงจะได้รับประโยชน์มากที่สุด ประชาชนทั่วไปก็ต้องพิจารณาถึงรายได้และรายจ่ายของตนในการซื้อสินค้าและบริการ เพื่อสนองความต้องการของตนเองให้เพียงพอและเหมาะสมกับรายได้และเกิดความพึงพอใจมากที่สุด เป็นต้น นอกจากนี้ยังทำให้ประชาชนเข้าใจปัญหาทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในประเทศ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ได้ เข้าใจบทบาทและการดำเนินนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาล และให้ความร่วมมือโดยเต็มใจในฐานะเป็นพลเมืองดีของสังคม เศรษฐศาสตร์จึงมีความสำคัญเพื่อช่วยในการตัดสินใจเลือก เป็นการตัดสินใจที่เหมาะสมที่สุด ก่อให้เกิดการจัดสรรทรัพยากรอันจำกัดไปในทางที่เกิดประโยชน์สูงสุด ปัญหาเศรษฐกิจจำแนกได้เป็น 3 ส่วนใหญ่ๆ คือ ปัญหาเกี่ยวกับการผลิต คือจะผลิตอะไร จำนวนมากน้อยแค่ไหน ใช้วิธีการผลิตอย่างไรจึงจะเหมาะสมที่สุด ใช้ต้นทุนน้อยที่สุดและบรรลุเป้าหมายสูงสุด ปัญหาเกี่ยวกับการอุปโภคบริโภค คือจะเลือกบริโภคสินค้าและบริการอะไร บริโภคสินค้าแต่ละชนิดเป็นจำนวนมากน้อยแค่ไหน จึงจะได้รับความพึงพอใจสูงสุดจากเงินที่มีจำกัดและปัญหาเกี่ยวกับการกระจายสินค้าและบริการไปยังผู้บริโภค คือจะจำแนกแจกสินค้าและบริการอย่างไรจึงจะทั่วถึงและเหมาะสมที่สุด⁶

แนวคิด และหลักการเศรษฐศาสตร์แนวพุทธ

เศรษฐศาสตร์ เป็นศาสตร์แห่งการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด แต่ความต้องการของมนุษย์นั้นอยู่อย่างไม่จำกัด ดังนั้นจะต้องมีการจัดการที่ดีคือ มนุษย์เป็นผู้ใช้ทรัพยากรจะต้องไม่ใช่ทรัพยากรอย่างเห็นแก่ตัว ต้องไม่รื้อถอนทรัพยากรของคอนรุ่นหลัง ซึ่งเป็นเหตุแห่งการพัฒนาแบบยั่งยืน ศาสนาพุทธมีคำสอนที่ครอบคลุมถึงการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ในทุกสาขาวิชา ดังนั้น การนำหลักคำสอนในพุทธศาสนามาเชื่อมโยงกับเศรษฐศาสตร์นั้น จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจอย่างยิ่ง จากที่นักเศรษฐศาสตร์ได้มีการศึกษาเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธศาสนา หรือเรียกว่า พุทธเศรษฐศาสตร์ มากขึ้น จึงมีนักปราชญ์ นักวิชาการได้ให้คำนิยามความหมายของคำว่า พุทธเศรษฐศาสตร์ ไว้อย่างมากหมาย ดังนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)⁷ ได้ให้ความหมายว่า เศรษฐศาสตร์แนวพุทธมีลักษณะเป็นสายกลาง อาจจะเรียกว่า เศรษฐศาสตร์สายกลาง หรือ เศรษฐศาสตร์มัชฌิมาปฏิปทา ที่คุณภาพชีวิตกับความพึงพอใจมาบรรจบกัน หมายความว่า เป็นการได้รับความพึงพอใจด้วยการตอบสนองความต้องการโดยมี

⁶ สมคิด แก้วสนธิ, เศรษฐศาสตร์สาธารณสุข : การวิเคราะห์และประเมินผลบริการสาธารณสุข, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 4.

⁷ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, 2545), หน้า 35.

คุณภาพชีวิตเกิดขึ้น พระพุทธศาสนาถือว่า ความต้องการมีสองประเภท คือ ความต้องการสิ่งเสพปรนเปรอ ตนที่ไม่มีจำกัด กับความต้องการมีชีวิตที่ดี (Well-being) ที่มีขอบเขตจำกัด และมนุษย์มักตระหนักรู้ตัว แต่ความต้องการประเภทที่หนึ่ง เพื่อสนองความอยาก ซึ่งอาจจะขัดแย้งกับความต้องการประเภทที่สอง และย้อนกลับมาทำลายชีวิตที่ดีเช่น มนุษย์ต้องการเสพรสอาหาร ทำให้มีการปรุงแต่งรสชาติให้เอร็ดอร่อย โดยใช้สิ่งที่ปรุงแต่งกลิ่นและสีซึ่งอาจจะเป็นโทษต่อร่างกาย เป็นอันตรายต่อสุขภาพ หรือการบริโภคที่ต้องการความเอร็ดอร่อยโดยไม่มีประมาณหรือมากเกินไป ทำให้เป็นโรคอ้วน และเสี่ยงต่อการเป็นโรคอื่นๆ ตามมา จนเสียคุณภาพชีวิตในที่สุด

พุทธเศรษฐศาสตร์หรือเศรษฐกิจแนวพุทธ หมายถึง กิจที่ทำให้เกิดความประเสริฐที่สุด เพราะคำว่า เสฏฐ แปลว่า ประเสริฐที่สุด ได้แก่ การทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ให้เป็นประโยชน์ การทำสิ่งที่มีประโยชน์น้อยให้มีประโยชน์มากที่สำคัญคือพระพุทธศาสนาประกอบด้วยองค์ความรู้ที่ไม่แยกโดดเดี่ยวจากความรู้ด้านอื่น ๆ ของมนุษย์ กิจกรรมด้านเศรษฐกิจจึงอาศัยกับความรู้สาขาอื่น ๆ ในระบบความสัมพันธ์ของชีวิตและสังคมเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ดังที่พระธรรมปิฎกได้ให้ทัศนะไว้ว่า “พระพุทธศาสนานั้น มีลักษณะที่นำเสนออย่างหนึ่งคือ จะมองเรื่องเศรษฐกิจเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต ซึ่งนอกจากจะมีความเป็นอยู่ในด้านเศรษฐกิจแล้ว ก็ต้องมีคุณค่าของชีวิตด้านอื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะจะมองดูว่า ความเป็นอยู่ที่ดีทางเศรษฐกิจนั้นไปสัมพันธ์กับชีวิตด้านอื่น รวมทั้งด้านจิตใจอย่างไรส่งเสริมเกื้อกูลกันอย่างไร จะต้องพูดรวมถึงกันหมด”⁸

เศรษฐศาสตร์แนวพุทธนั้นต้องสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย อย่างครบวงจร การที่จะสอดคล้องกับกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยอย่างครบวงจร ก็ต้องเป็นไปโดยสัมพันธ์ด้วยดี กับองค์ประกอบทุกอย่างในระบบการดำรงอยู่ของมนุษย์ องค์ประกอบทั้งสาม ในการดำรงอยู่ ของมนุษย์นั้นจะต้องประสานเกื้อกูลกัน หมายความว่า องค์ประกอบเหล่านี้ประสานกันด้วย และเกื้อกูลต่อกันด้วย ในการดำรงอยู่ร่วมกัน และก็เดินไปด้วยกัน ฉะนั้น พฤติกรรมในทางเศรษฐกิจของมนุษย์ จะต้องเป็นไปในทางที่ไม่เบียดเบียนตน คือ ไม่ทำให้เสียคุณภาพชีวิตของตนเอง แต่ให้เป็นไปในทางที่พัฒนาคุณภาพชีวิต เสริมคุณภาพชีวิตนั้นเป็นการไม่เบียดเบียนตน และ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น คือไม่ก่อความเดือดร้อนแก่สังคม และไม่ทำให้เสียคุณภาพของ eco-systems หรือระบบธรรมชาติแวดล้อม⁹

ชูமாகเกอร์¹⁰ (E.F. Schumacher) ชี้ให้เห็นถึงจุดเน้นที่แตกต่างกันระหว่างเศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ กับพุทธเศรษฐศาสตร์ในเรื่องบรรทัดฐานของการดำเนินชีวิต โดยที่นักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักเน้นตัวเลข ปริมาณการบริโภคเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญของความกินดีอยู่ดีของคนในสังคม ยิ่งบริโภคมากก็ยิ่งแสดงถึงความกินอยู่ที่บริบูรณ์มาก ในขณะที่พุทธเศรษฐศาสตร์นั้นเน้นการได้มาซึ่งการมีชีวิตที่บริบูรณ์ จากการใช้ปัจจัยเพื่อการบริโภคในการดำรงชีวิตให้น้อยที่สุด เขาค้นพบว่า พระพุทธเจ้าคือนักเศรษฐศาสตร์คนแรกบนโลกมนุษย์ที่สอนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐศาสตร์แนวพุทธหรือพุทธเศรษฐศาสตร์นั้นมีจริง ๆ การเลี้ยงชีวิตชอบอันเป็นหนึ่งในแปดหนทางไปสู่สังคมสงบสุขบริบูรณ์คือรากฐานของเศรษฐศาสตร์เชิงพุทธ เศรษฐศาสตร์ของพระพุทธเจ้านั้น ความสุขในจิตใจกับความอุดมสมบูรณ์ทางวัตถุผสานผสมกลมกลืนกันได้ เทคโนโลยีสมัยใหม่สามารถมีบทบาทเสริมชีวิตเศรษฐกิจแบบที่เรียกว่า “การเลี้ยงชีวิตชอบได้” ชูமாகเกอร์ได้

⁸ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), ทางออกจากระบบเศรษฐกิจที่ครอบงำสังคมไทย, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, 2543), หน้า 76.

⁹ พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต), เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ **buddhist economics**, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ, 2537), หน้า 47.

¹⁰ E.F. Schumacher, **Small is beautiful**, (London: Vintage, 1993), p.38.

อธิบายไว้ตอนหนึ่งเกี่ยวกับพุทธเศรษฐศาสตร์ ว่า“Economics without Buddhism, i.e. without spiritual, human, and ecological values, is like sex without love.”“เศรษฐกิจโดยไม่ยึดศาสนาพุทธเป็นหลัก กล่าวคือ ไม่เอาจิตวิญญาณเป็นที่ตั้ง ไม่เห็นความสำคัญของความเป็นมนุษย์ และไม่คำนึงถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อม เปรียบเสมือนการมีเพศสัมพันธ์โดยขาดความรัก”¹¹

พระมหาอุทัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี)¹² ได้ให้ทัศนะของคำว่า พุทธเศรษฐศาสตร์ หมายถึง การทำมาหากินตามรอยพุทธธรรมของพระพุทธเจ้า โดยนำธรรมะมาเป็นแก่นของการกำหนดหลักสูตรเพื่อสอนนักเรียน แต่ชาวบ้านที่เข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยแห่งนี้จะได้เรียนรู้จริง ปฏิบัติจริง ดับทุกข์ได้จริง ได้เรียนรู้มากกว่าการไปยึดติดอยู่กับใบรับรอง เป็นการเรียนการสอนแบบ Learning by doing เพื่อฝึกให้เกิดทักษะชีวิต ซึ่งคือหัวใจของโรงเรียนชานาพุทธเศรษฐศาสตร์

อมารตยา เชน¹³ นักเศรษฐศาสตร์ชาวอินเดียผู้ได้รับรางวัลโนเบลคนแรกของอินเดีย แสดงความเห็นว่าการพัฒนาทางสังคมที่มีวิธีการมองว่าการที่จะพัฒนาได้ต้องเน้นคนเป็นศูนย์กลางคนต้องได้รับการพัฒนา ก่อน การพัฒนาต้องครอบคลุมทั่วถึง กล่าวคือ ไม่สามารถกีดกันใครออกจากวิถีการพัฒนา ไม่ว่าจะยาก ดี มี จน และลักษณะที่เรียกว่าพันธสัญญาทางสังคม ที่สอดคล้องกับหลักพุทธว่าคนต้องมีความรับผิดชอบในอำนาจที่ตนมี เช่น การเกิดเป็นมนุษย์ มีอำนาจเหนือสัตว์อื่นแต่ควรใช้อำนาจในการรับผิดชอบต่อสัตว์ หากเปรียบเทียบการพัฒนา คือคนที่มียาได้มาก ก็ต้องมีความรับผิดชอบต่อปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม

ทฤษฎีทางด้านเศรษฐศาสตร์

ทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์มีอยู่หลายทฤษฎี แต่ทฤษฎีหลักๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับคือทฤษฎีการผลิต ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ทฤษฎีการผลิต

ในโลกแห่งความเป็นจริงแล้ว เราพบว่าความต้องการของมนุษย์ (human wants) ที่มีต่อสินค้าและบริการนั้นมีไม่จำกัด (unlimited) ในขณะที่ทุกสังคมก็ไม่สามารถทำการผลิตสินค้าและบริการเพื่อสนองตอบความต้องการของคนทุกคนที่อยู่ในสังคมได้ ทั้งนี้เพราะว่าไม่มีสังคมใดที่มีทรัพยากร (resource) อย่างเพียงพอที่จะทำการผลิตสินค้าและบริการเพื่อจะสนองตอบความต้องการของสังคมได้ทั้งหมด อย่างไรก็ตามเราอาจกล่าวได้ว่าความต้องการของมนุษย์ (human wants) หมายถึง ความต้องการที่มีต่อสินค้าและบริการทั้งหมด ที่เป็นไปตามสภาวะเงื่อนไขของชีวิต (conditions of life) ที่แต่ละคนมีความปรารถนา หรือเราอาจกล่าวได้ว่าความต้องการของมนุษย์ หมายถึง คุณภาพ ความหลากหลาย (variety) และปริมาณของอาหารที่เขาต้องการ และยังรวมไปถึงคุณภาพของทำเลที่ตั้ง และขนาดของบ้านที่เขาปรารถนา และเป็นความต้องการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีต่อๆ กันไปเรื่อยๆ การที่มนุษย์เราจะได้อะไรซึ่งสินค้าและบริการนั้น เราจะต้องอาศัยทรัพยากรการผลิต (resources) หรือปัจจัยการผลิต (inputs) เพื่อนำมาใช้เป็น

¹¹ E.F. Schumacher, **Small is Beautiful: Economics as if People Mattered**, (Harper Colophon Books : London, 1975), p. 290.

¹² พระมหาอุทัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), เศรษฐธรรม, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย), หน้า 7-8.

¹³ สถณี อาชวานันทกุล, อมารตยา เชน: นักเศรษฐศาสตร์ที่ใส่ใจมิติทางศีลธรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://v1.midnightuniv.org/midnight2544/0009999631.html>. [11 กุมภาพันธ์ 2559].

วัตถุดิบในการผลิตสินค้าและบริการเพื่อสนองตอบความต้องการของคนเรา โดยที่ทรัพยากรเหล่านี้เรียกว่า ทรัพยากรทางเศรษฐกิจ (economic resources) ซึ่งอาจแบ่งออกอย่างกว้างๆ ได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ที่ดิน หรือ ทรัพยากรธรรมชาติ (land or natural resources) หมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ของผืนดิน ภูมิอากาศ ป่าไม้ และรวมไปถึงแร่ธาตุที่มีอยู่ในที่ดิน (mineral deposits present in the soil)

2. แรงงาน (labor) หมายถึง ความพยายามของมนุษย์ทั้งหมด (all human effort) ทั้งกำลังกายและกำลังมันสมอง ที่สามารถนำไปใช้เพื่อทำการผลิตสินค้าและบริการตามที่ปรารถนาได้โดยตรง และยังหมายรวมถึง ความสามารถในการประกอบการที่จะผสมผสาน (combine) ระหว่างปัจจัยชนิดอื่นๆ เช่น ทุน และทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อทำการผลิตสินค้าใหม่ขึ้นมา ซึ่งเป็นสินค้าที่ดีกว่าเดิม หรืออาจจะถูกกว่าเดิม ในที่นี้ได้รวมเอาคำว่าแรงงาน (labor) และผู้ประกอบการ (entrepreneur) เข้าด้วยกัน

3. ทุน (capital) คือ สินค้าทุนที่ผลิตขึ้นมาเพื่อนำมาใช้ในการผลิตสินค้าอื่นๆ อีกทอดหนึ่ง (all the produced means of production) เช่น เครื่องจักร โรงงาน เครื่องมือ เครื่องใช้ สินค้าคงเหลือ การระบายน้ำและระบบชลประทานในที่ดินการเกษตร โครงข่ายการขนส่งและการคมนาคม สิ่งทั้งหมดเหล่านี้ อำนวยความสะดวกอย่างมากแก่การผลิตสินค้าและบริการ มีข้อสังเกตว่า คำนิยามของคำว่า “ทุน” (capital) หรือทุนของนักเศรษฐศาสตร์นั้นแตกต่างไปจากคนบนท้องถนนทั่วไป (man in the street) ซึ่งใช้คำว่าทุน (capital) ในความหมายที่หมายถึง เงิน (money) แต่ในความรู้สึก (sense) ของนักเศรษฐศาสตร์รุ่นเก่า เงินไม่ใช่ทุน เพราะเงินไม่ได้ผลิตอะไร มันเป็นเพียงตัวที่ทำให้มีการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการง่ายขึ้นเท่านั้น อย่างไรก็ตามนักเศรษฐศาสตร์รุ่นใหม่ เห็นว่า เงินทุน (money capital) เป็นเงินทุนที่จะนำไปหาซื้อสินค้าทุน (capital goods) เพื่อใช้ในการผลิตสินค้าและบริการอีกทีหนึ่ง

ดังนั้น ทุกสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมแบบดั้งเดิมในยุคแรกๆ (primitive) ที่ไม่มีความเจริญใดๆ หรือสังคมที่ทันสมัยมีความเจริญก้าวหน้า (advanced) ที่สุด ต่างก็ประสบปัญหาเศรษฐกิจพื้นฐาน (basic economic problem) เหมือนกัน ซึ่งปัญหาเศรษฐกิจดังกล่าวได้แก่

- (1) ปัญหาว่าจะผลิตอะไร (what to produce)
- (2) ปัญหาว่าจะผลิตอย่างไร (how to produce)
- (3) ปัญหาว่าจะผลิตเพื่อใคร (for whom to produce)
- (4) ปัญหาว่าจะทำให้ระบบเศรษฐกิจเติบโตอย่างไร (how to provide for the growth of the system)
- (5) ปัญหาว่าจะแบ่งสรรปันส่วนสินค้าที่ผลิตได้จำนวนหนึ่งในช่วงเวลาต่างๆ อย่างไร (how to ration a given quantity of commodity over time)¹⁴

การผลิต (production) จึงเป็นกระบวนการที่ทำให้ปัจจัยการผลิต (inputs) ได้ถูกเปลี่ยนสภาพ หรือเปลี่ยนรูปกลายเป็นสินค้าหรือผลผลิต (output) ซึ่งปัจจัยการผลิตเพียงชนิดเดียวอาจเปลี่ยนสภาพให้เป็นสินค้าหรือบริการอย่างใดอย่างหนึ่งได้ หรือสินค้าและบริการดังกล่าวอาจจะถูกนำไปเป็นปัจจัยการผลิตอีกทอดหนึ่งเพื่อให้ได้ผลผลิต (output) หรือสินค้าใหม่อย่างใดอย่างหนึ่งออกมา ซึ่งในท้ายที่สุดผลผลิต ก็คือสินค้าหรือบริการที่ได้มาจากกระบวนการผลิต¹⁵

¹⁴ ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์, ทัศนคติเศรษฐศาสตร์จุลภาค 1, พิมพ์ครั้งที่ 4, (เชียงใหม่: นพบุรุษการพิมพ์, 2558), หน้า 1-2.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

สรุปก็คือต้องการที่จะดำเนินการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตมากที่สุด หรือดำเนินการผลิตสินค้าโดยเสียต้นทุนต่ำสุด ทั้งนี้ก็เพราะการผลิตมีความสัมพันธ์โดยตรงกับต้นทุนการผลิต การผลิตที่ใช้ปัจจัยไม่มีประสิทธิภาพจะมีผลให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น ดังนั้นผู้ผลิตจึงต้องการใช้ปัจจัยการที่มีประสิทธิภาพให้ต้นทุนต่ำสุด ซึ่งจะมีผลทำให้ผู้ผลิตได้รับกำไรมากที่สุด การศึกษาทฤษฎีการผลิตจะเป็นหลักเกณฑ์หรือแนวทางในการผลิตของผู้ผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตมากที่สุดหรือเสียต้นทุนต่ำสุด ซึ่งมีผลให้ได้กำไรมากที่สุด

การนำหลักเศรษฐศาสตร์แนวพุทธไปใช้ประกอบอาชีพในชีวิตประจำวัน โดยใช้หลักทฤษฎีมกัตถประโยชน์

1. หลักทฤษฎีมกัตถประโยชน์

หลักทฤษฎีมกัตถประโยชน์¹⁶ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น ประกอบด้วย

1. อุตฺธานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ผูกพันให้มีความชำนาญและรู้จริง รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา หาวิธีการที่เหมาะสมที่ดีจัดการและดำเนินการให้ได้ผลดี ทั้งด้านการเรียนแสวงหาความรู้จากแหล่งต่างๆ ซึ่งการได้เกิดมาเป็นคนนั้นก็ต้องยังชีพเลี้ยงชีพ ด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่เกียจคร้าน กล่าวคือ ผู้ที่ถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่ ที่ตนเองรับผิดชอบ หรือในการทำการงานอันเป็นอาชีพของตน พึงทำด้วยความสุจริต ไม่คดโกงผู้อื่น ทำด้วยความบากบั่น อดทนต่อความยากลำบาก ไม่ละเลยหรือทอดทิ้งการงานนั้นๆ คือทำด้วยความเอาใจใส่ดูแลในหน้าที่การงานตลอดเวลา และควรพิจารณาไตร่ตรอง สังเกต หรือพิจารณาผลการทำงานที่ได้ลงมือทำไปแล้วมีผลดี ผลเสียอย่างไร หากเห็นว่าสิ่งที่ตนทำลงไปแล้ว เป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ก็ทำสิ่งนั้นไปอย่างสม่ำเสมอ แต่หากการงานที่ทำไปเห็นว่า มีผลเสียต่อตนเองและคนอื่น ก็งดทำเสีย ทั้งนี้ก็เพื่อให้การทำการงานนั้นๆ ลุล่วงไปด้วยดี มีประสิทธิภาพสูง สมกับคำที่ว่าขยันดีเพียงพอ ไม่ท้อแท้

พระพุทธศาสนามีทัศนะเกี่ยวกับการแสวงหาในรูปการทำงานไว้มากมาย ดังแสดงออกมาในรูปของพุทธภาษิตต่างๆ เช่น อาพวกสูตร ปฏิรูปการี รุรวา อุตฺธาตา วินฺทเต ธนํ แปลว่า บุคคลผู้ทำการเหมาะสม ไม่ทอดธุระ ขยันหมั่นเพียร ย่อมหาทรัพย์ได้¹⁷ หญิงหรือชาย โภคะทั้งหลายสำเร็จได้ เพราะความคิดไม่มีเลย¹⁸ ในที่มชาณสูตรว่า คนขยันหมั่นเพียรในการงาน ไม่ประมาท รู้วิธีการเลี้ยงชีพแต่พอเหมาะ ย่อมรักษาทรัพย์ที่หามาได้¹⁹ จากพุทธภาษิตที่นำมาเสนอไว้ข้างต้นจะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาส่งเสริมการทำงานเพื่อแสวงหาทรัพย์ด้วยความขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อหรือทอดถอนใจอุปสรรค ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายเมื่อมีความขยันหมั่นเพียรเอาใจใส่ดูแลธุรกิจหรือการงานของตนด้วยความเอาใจใส่ ย่อมมีทรัพย์สมบัติพอกพูนขึ้นมาได้

¹⁶ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 95.

¹⁷ ส.ส. (บาลี) 15/246/259., ส.ส. (ไทย) 15/246/353.

¹⁸ ขุ.ชา. (บาลี) 27/139/287., ขุ.ชา. (ไทย) 27/139/419.

¹⁹ อง.อฏฺฐก. (บาลี) 23/54/237., อง.อฏฺฐก. (ไทย) 23/54/344.

2. อารักขสัมปทา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานที่ได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสียการรักษา รู้จักคุ้มครองเก็บรักษา ทรงไว้ ผูกพันซึ่งความรู้ผลงานที่ตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียรโดยชอบธรรม ด้วยกำลังสติปัญญาของตนไม่ให้เสื่อมเสีย รวมถึงการรักษาทรัพย์ที่หามาได้ด้วยใช้จ่ายอย่างประหยัด การเก็บดีเพียงพอในความหมายอย่างแคบ ก็หมายความว่า การรู้จักรักษาทรัพย์สมบัติที่ตนหามาได้โดยสุจริต ให้คงอยู่หรือให้ใช้ประโยชน์ได้นานที่สุด ไม่ใช้จ่ายแบบสุรุ่ยสุร่าย ให้รู้จักซ่อมแซมสิ่งของที่ชำรุด ให้รู้จักคุณค่าของเงินไม่ฟุ่มเฟือยเกินเหตุเกินฐานะของตน เมื่อเรารู้จักรักษาหรือจัดการกับทรัพย์สินให้เพิ่มพูนเจริญงอกงามขึ้นได้ ก็ได้ชื่อว่าเก็บดี เพียงพอ ไม่ขาดสน

3. วัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสำหรับศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา การคบหาคนดีเป็นมิตร รู้จักเสวนาคบหาคน ไม่คบไม่เอาอย่างผู้ที่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย เลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่างกับผู้รู้ผู้ทรงคุณ ผู้มีความสามารถ ผู้นำเคารพนับถือและมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่การเรียนรู้แสวงหาความรู้ รวมถึงมีคุณสมบัติเกื้อกูลแก่อาชีพการงาน ความเป็นผู้รู้จักเลือกคบหาคนดี หรือมีเพื่อนดี ซึ่งคนดีในที่นี้ก็คือ คนที่มีศีลธรรม มีคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม ไม่ว่าบุคคลนั้นจะมีฐานะเช่นไร ก็ถือว่าเป็นคนดีทั้งนั้น โดยเราสามารถเอาเยี่ยงอย่างที่ดีได้ คนที่ดีสามารถช่วยให้คำปรึกษาหรือที่ดี ช่วยชี้แนะแนวทางการแก้ไขปัญหาชีวิตให้เป็นไปในทางที่ดี ที่ชอบ หรือชักนำให้ดำเนินชีวิตที่ดีงาม ให้ประสบผลดีให้เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และให้เกิดความสันติสุขได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือบุคคลที่สามารถเอาเป็นเยี่ยงอย่างที่ดี เอาเป็นที่ปรึกษาที่ดี เอาเป็นที่พึ่งที่ดีได้ การรู้จักคบหาแต่คนดี มีเพื่อนที่ดี การมีแต่คนดีเป็นมิตร ย่อมจะนำชีวิตตนไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง และชีวิตจะไม่อับจนแน่นอน

4. สมชีวิตา มีความเป็นอยู่ที่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ผิดเคืองหรือฟุ่มเฟือย หารายได้แต่เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น²⁰ การรู้จักใช้สอยทรัพย์ที่ตนหามาได้ โดยสุจริตนั้น ควรใช้ตามสมควรแก่ฐานะของตน คือไม่ให้ผิดเคือง และก็ไม่ฟุ่มเฟือยฟุ้งเฟ้อจนเกินฐานะ กล่าวคือ ต้องรู้การจัดระบบการเงิน รายได้รายจ่ายของตนเองให้ลงตัว รู้จักจัดสรรการใช้จ่ายอย่างถูกต้องและเหมาะสม ไม่ใช้จ่ายเกินฐานะของตน ต้องรู้จักประหยัดและเก็บออมทรัพย์ แบ่งไว้ใช้เป็นสัดส่วนแต่พอเหมาะ แล้วก็ใช้จ่ายตามนั้น ก็จะไม่ลำบากในชีวิต แต่ถ้าไม่วางแผนจัดระบบการเงินอันเป็นรายได้-รายจ่ายให้ลงตัวพอเหมาะ และไม่ใช้จ่ายแต่พอเหมาะตามฐานะ เช่น ใช้จ่ายเกินตัว หลงฟุ้งเฟ้อไปตามกระแสชาวโลก เห็นคนอื่นทำอย่างไรก็จะทำอย่างนั้น ชีวิตย่อมอยู่ลำบากแน่นอน ฉะนั้นหากเรามีการวางแผนชีวิตที่ดี รู้จักการครองตนดี มีความเพียงพอ ย่อมไม่อับอาย

นอกจากนี้ในทางพระพุทธศาสนายังได้สอนวิธีการใช้จ่ายทรัพย์อย่างประหยัดตามหลักโภคอาทิยะ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2. วิธีการใช้จ่ายทรัพย์ตามหลักโภคอาทิยะ

เมื่อทำงานและเก็บสะสมทรัพย์ได้พอสมควรแล้วต้องนำทรัพย์มาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์โดยการเลี้ยงดูตนเอง ครอบครัว ช่วยเหลือสังคมให้ได้รับประโยชน์จากการมีทรัพย์ของตนเอง การมีทรัพย์แล้วไม่ใช้ให้เกิดประโยชน์เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและผิดหลักการเกี่ยวกับทรัพย์ในทางพระพุทธศาสนาวิธีการใช้จ่ายเมื่อได้

²⁰ อ.อ.อ.อ. (ไทย) 23/144/257.

ทรัพย์มาแล้ว พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอาทียสูตร²¹ คือเมื่อหาทรัพย์มาได้ด้วยน้ำพักน้ำแรง ประกอบการงานอันสุจริตแล้ว ควรใช้จ่ายทรัพย์ให้เกิดประโยชน์สูงสุดคือ

1. ใช้จ่ายเพื่อเลี้ยงตัวเอง เลี้ยงบิดามารดา บุตรภรรยาและคนในปกครองทั้งหลายให้มีความสุข

2. ใช้จ่ายเพื่อบำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจการงานให้มีความสุข

3. ใช้จ่ายเพื่อปกป้องรักษาสวัสดิภาพของตนให้มั่นคงปลอดภัย

4. ทำพละ คือใช้จ่ายเพื่อบำรุงและบูชา 5 อย่าง ได้แก่ ญาติพละ อติถิพละ ปุพพเปตพละ ราชพละ และเทวตาพละ

5. อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์และเหล่าบรรพชิตผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทมัวเมา ดำรงมั่นอยู่ในขันติ ความสงบเสงี่ยม ฝึกรบมรตน ทำตนให้สงบ และทำตนให้เหมาะสมแก่การเป็นสมณะ

ในปัตตกัมมสูตร²² ได้สอนเกี่ยวกับการใช้จ่ายทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เก็บรวบรวมทรัพย์ด้วยน้ำพักน้ำแรง ย่อมพึงใช้เพื่อการกระทำ 4 ประการ

1. ย่อมบำรุงตนเอง มารดา บิดา บุตร ภรรยา ทาส กรรมกร คนรับใช้ มิตร และอำมาตย์ให้เป็นสุข

2. ย่อมรักษาอันตรายที่เกิดจาก ไฟ น้ำ พระราชา โจร คนที่ไม่ชอบกัน และจากทายาทด้วยทรัพย์ที่หามาได้

3. ย่อมทำพละ 5 ประการ คือ ญาติพละ อติถิพละ ปุพพเปตพละ ราชพละ และเทวตาพละ

4. อุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์และเหล่าบรรพชิตผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ ผู้ไม่ประมาทมัวเมา ดำรงมั่นอยู่ในขันติ ความสงบเสงี่ยม ฝึกรบมรตน ทำตนให้สงบ และทำตนให้เหมาะสมแก่การเป็นสมณะ

พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ในเรื่องของการใช้จ่ายทรัพย์ไว้ว่า พระองค์ทรงระบุว่า จะต้องมียุทธทรัพย์เพื่อใช้สำหรับตนเอง ใช้เพื่อครอบครัว ใช้เป็นราชพละ ใช้เป็นอติถิพละ ใช้เป็นปุพพเปตพละ จะต้องมียุทธทรัพย์และรู้จักใช้ให้ตัวเองไม่เดือดร้อนเพียงไม่เดือดร้อนยังไม่พอ ต้องให้เกิดความก้าวหน้า ฆราวาสก็ต้องมียุทธทรัพย์พอที่จะบริหารครอบครัวให้เป็นไปด้วยดี ต้องมียุทธทรัพย์สมบัติพอที่จะบริหารครอบครัวให้เป็นไปได้ คืออยู่กันอย่างผาสุกทั้งครอบครัว สำหรับราชพละนั้นก็คือวิธีการเสียภาษี ทุกคนต้องมีทรัพย์สมบัติเพื่อบริจาคเป็นราชพละ เช่นการเสียภาษีทั้งหลาย ส่วนอติถิพละ นั้นมาจาก “อติถิ” แปลว่าไม่กำหนดวัน ก็คือแขก พระพุทธเจ้าเห็นว่าแขกเป็นเรื่องสำคัญ เป็นตัวการแห่งความวินาศ หรือเป็นตัวการแห่งความเจริญได้เหมือนกัน คำว่าปุพพเปตพละ คือทรัพย์นี้จะต้องจ่ายเพื่อประโยชน์แก่บุคคลบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วด้วย การทำอย่างนี้จะต้องเป็นไปเพื่อการดำรงไว้ซึ่ง วงศ์สกุลอย่างมั่นคง การใช้จ่ายทรัพย์ในลักษณะนี้ถือได้ว่าการใช้จ่ายตามหลักโภคาทียะนี้เป็นหลักการที่พระพุทธเจ้าได้และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันได้เป็นอย่างดีและเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์ก็คือพระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับการเสียภาษีหรือที่เรียกว่าราชพละ²³

สำหรับในทางเศรษฐศาสตร์ถือได้ว่าวิธีการใช้จ่ายทรัพย์ตามแนวโภคาทียะถือได้ว่าเป็นการใช้จ่ายทรัพย์ที่เป็นวิถีพุทธอีกวิธีหนึ่ง เมื่อทำได้ตามที่พระพุทธเจ้าสอนไว้ย่อมทำให้คนในสังคมมีความสุข เพราะการใช้จ่ายทรัพย์ตามวิถีของโภคาทียะนี้เป็นการใช้จ่ายที่ไม่เห็นแก่ตัวคือไม่ได้เป็นการใช้จ่ายที่มุ่งเพื่อประโยชน์

²¹ อภ.ปญจก. (ไทย) 22/41/64-65.

²² อภ.จตุกก. (ไทย) 21/61/103-104.

²³ พุทธทาสภิกขุ, “ทรัพย์สมบัติคืออะไร”, ในสารนิพนธ์ พุทธทาสว่าด้วยวิถีประชาธิปไตยและหัวใจเศรษฐกิจพอเพียง, รวบรวมโดย กวีวงศ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท ตฤตาพับลิเคชัน จำกัด, 2550), หน้า 400-401.

ของตนเองอย่างเด็ดขาดแต่เป็นการใช้จ่ายเพื่อสังคมและส่วนรวม การใช้จ่ายทั้งห้าข้อนี้ พระพุทธเจ้าไม่ได้แบ่งทรัพย์เพื่อจ่ายเท่าๆกันในทุกข้อ แต่พระองค์บอกว่าเมื่อได้ทรัพย์มาแล้วควรนำไปใช้จ่ายอะไรบ้าง ซึ่งวิธีการใช้จ่ายที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้นี้ พระองค์ไม่ได้มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและครอบครัวเท่านั้นแต่มุ่งให้เกิดประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติและศาสนาด้วย ซึ่งแตกต่างจากการใช้จ่ายทรัพย์ของคนทั่วไปที่มุ่งแต่เพื่อการบริโภคสำหรับตนเองหรือครอบครัวเท่านั้น ถ้าประชาชนสามารถนำหลักของโศกอาทียะไปประยุกต์หรือปรับใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันแล้ว นอกจากตัวเองจะได้ประโยชน์จากการมีทรัพย์ สังคมส่วนรวมทั้งที่เป็นชาติและศาสนาก็คงย่อมได้รับประโยชน์ด้วย

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงหลักการบริหารจัดการทรัพย์ ตามหลักโศกวิภาค ดังนี้

1 หลักโศกวิภาค 4 กล่าวถึงหลักการบริหารจัดการทรัพย์

ในการจัดการหรือการบริหารนั้น ในพระพุทธศาสนามีมาแล้วตั้งสมัยพุทธกาล เช่นเมื่อจำนวนภิกษุสงฆ์มากขึ้นที่อยู่ไม่เพียงพอพระพุทธเจ้าตรัสให้มีการแต่งตั้งพระภิกษุในการทำหน้าที่ในการจัดการเสนาสนะ²⁴ นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังตรัสให้มีการแต่งตั้งพระภิกษุผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมเพื่อแต่งตั้ง เป็นเจ้าหน้าที่ในการทำการสงฆ์อื่นๆ เช่น ภิกษุผู้ดูแลเรือนคลัง²⁵ ผู้รับจีวร ผู้แจกจีวร ผู้แจกข้าวยาสูบ ผู้แจกผลไม้ ผู้แจกผ้า ผู้แจกบาตร เป็นต้นเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าให้ความสำคัญกับการจัดการบริหารองค์กร นอกจากนี้ในหลักคำสอนของพระองค์นอกจากจะมีหลักคำสอนในส่วนที่เป็นโลกุตตระแล้วยังมีส่วนที่เป็นโลกียะคือธรรมสำหรับการดำเนินชีวิตในโลก เช่นความขยันหมั่นเพียร ความอดทน การแสวงหาทรัพย์การใช้จ่ายทรัพย์อีกด้วย แนวคิดเกี่ยวกับการแสวงหาทรัพย์และใช้จ่ายทรัพย์ที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ตั้งแต่สมัยพุทธกาลนั้นสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของคนในปัจจุบันนี้ที่กำลังตกอยู่ในยุคของบริโภคนิยม

หลักโศกวิภาค 4 กล่าวถึงหลักการบริหารจัดการทรัพย์ โดยให้แบ่งทรัพย์ที่หามาได้ออกเป็นส่วน ๆ หรือกอง ๆ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการนำไปใช้ ในหลักของโศกวิภาค ได้กล่าวถึงการใช้จ่ายทรัพย์ การเก็บรักษาทรัพย์ การนำทรัพย์ไปลงทุนเพื่อให้ทรัพย์งอกเงยขึ้นมาแนวคิดที่ปรากฏในหลักโศกวิภาคนั้นสอดคล้องกับการวางแผนทางการเงินในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นการวางแผนทางการเงินส่วนบุคคล การวางแผนทางการเงินในระบบธุรกิจ ต่างก็มีความสอดคล้องกับหลักโศกวิภาคทั้งสิ้น คือมีการวางแผนในการใช้จ่าย การวางแผนในการเก็บออมและการวางแผนในการลงทุน สาเหตุที่ทำให้ปัจจุบันนี้การมีความรู้ในเรื่องการวางแผนทางการเงินมีความสำคัญแก่คนในสังคมไทยมากกว่าสมัยก่อนก็เพราะว่า ปัจจุบันนี้คนเรามีอายุยืนยาวขึ้น การเตรียมเงินให้พร้อมและเพียงพอสำหรับใช้จ่ายตลอดชีวิตจึงมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

วิภาคกรรม คือหลักการแบ่งสรรทรัพย์ของตนเป็นส่วนเพื่อประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ คือ โศกวิภาค 4 คือ การแบ่งทรัพย์เป็น 4 ส่วน 1 ส่วน ใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงคนที่ควรบำรุงและทำประโยชน์ 2 ส่วน ใช้ลงทุนประกอบการงาน อีก 1 ส่วน เก็บออมไว้ใช้คราวจำเป็น²⁶ ดังพุทธพจน์ว่า

“บัณฑิตผู้สมบูรณ์ด้วยศีล ย่อมสว่างช่วงโชติดวงไฟเมื่อบุคคลสะสมโภคทรัพย์อยู่ ดังตัวผึ้งสร้างรัง โภคทรัพย์ของเขาก็คงเพิ่มพูนขึ้น ดุจจอมปลวกที่ตัวปลวกก่อขึ้น ฉะนั้น คุณที่สถิตในตระกูลผู้มีความสามารถ ครั้นรวบรวมโภคทรัพย์ได้อย่างนี้แล้วพึงแบ่งโภคทรัพย์ออกเป็น 4 ส่วน คือ

²⁴ วิ.จ. (ไทย) 7/317/135.

²⁵ วิ.จ. (ไทย) 7/328/154.

²⁶ อภ.จตุกก. (ไทย) 2/62/90.

ส่วนหนึ่งใช้สอย 2 ส่วนใช้ประกอบการงาน ส่วนที่ ๔ เก็บไว้ด้วยหมายใจว่าจะใช้ในยามมีอันตรายจึงผูกมัดไว้ได้”

ในพระดำรัสนี้พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงการดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์ ผู้ยังต้องทำงานเพื่อหาเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัว การที่จะทำให้ครอบครัวมีความสุขประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิตได้นั้น การรู้จักแสวงหาทรัพย์ด้วยความขยันหมั่นเพียร รู้จักเก็บออมทรัพย์เพื่อไว้ใช้ในคราวจำเป็นและการนำทรัพย์ไปลงทุนเพื่อให้ทรัพย์ออกเงยเพิ่มพูนขึ้น พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงหลักโภควิภาค²⁷ หลักการแบ่งทรัพย์โดยจัดสรรเป็น 4 ส่วน คือ

1) เอเกน โภเคน ญญะเยย ได้แก่ แบ่ง 1 ส่วน สำหรับใช้จ่ายเลี้ยงตน เลี้ยงครอบครัวเลี้ยงคนที่ควรบำรุง เลี้ยงและทำประโยชน์การจัดแบ่งเงินส่วนนี้ไว้ก็เพื่อใช้จ่ายภายในบ้าน การเลี้ยงดูครอบครัว การเลี้ยงดูบุพพการี หรือบุคคลที่อยู่ในการดูแลของผู้ถือทรัพย์ เป็นส่วนสร้างเสริมคุณภาพชีวิตคือตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานของร่างกาย

2) ทวีทิ กมฺมํ ปโยชเย ได้แก่ แบ่ง 2 ส่วนสำหรับใช้เป็นทุนประกอบการงานลงทุนประกอบอาชีพ ที่สุจริตเป็นส่วนที่จัดแบ่งไว้เพื่อการทำธุรกิจการงาน เพื่อเป็นทุนในการประกอบอาชีพที่จัดไว้ 2 ส่วนนั้น เพราะให้ความสำคัญว่าการลงทุนเพื่อประกอบธุรกิจการงาน จัดว่าเป็นการพัฒนาอาชีพให้ก้าวสู่ระดับที่สูงขึ้นและเมื่อระดับหน้าที่การงานก้าวหน้ามากขึ้น ก็เป็นปัจจัยส่งเสริมและสนับสนุนให้การจัดสรรส่วนอื่น ๆ พัฒนามากขึ้นด้วย การจัดสรรทรัพย์ส่วนนี้เองที่จะเป็นตัวชี้วัดการพัฒนากระบวนระดับฐานะให้ก้าวขึ้นสู่ระดับที่สูงขึ้นได้ เพราะหากมีอาชีพการงานหรือทุนในการประกอบอาชีพที่ขัดสน การจัดสรรทรัพย์เพื่อใช้ในกิจกรรมอื่น ๆ ย่อมอึดขัดขัดสนไปด้วย พระพุทธศาสนามีหลักธรรมของนักลงทุนที่ดีซึ่งเรียกว่า ปาปนิคกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ประกอบการค้าขาย หากหวังที่จะประสบความสำเร็จในอาชีพการค้าขายแล้วต้องยึดหลักธรรม 3 ประการ ดังปรากฏหลักฐานในทิวติยาปาปนิคสูตร อังคุดตรนิกาย ดิกกนิบาต “...พ่อค้าประกอบด้วยองค์ 3 ประการ ไม่นานนักก็ถึงความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ไพบลูย์ในโภคทรัพย์ คือ 1) มีตาดี 2) มีธุรกิจดี 3) เพียบพร้อมด้วยที่พักพิงอาศัย”²⁸ หลักปาปนิคกรรมทั้ง 3 ประการข้างต้นอธิบายได้ว่า

1. จักขุมา คือ มีตาดี หรือมีวิสัยทัศน์ที่ดี ยาวไกล มีความรู้จักสินค้าเป็นอย่างดี สามารถดูของเป็นและคำนวณราคา เก่งกำไรได้อย่างแม่นยำ

2. วิฐุโร คือ มีความชัดเจนในธุรกิจ สามารถรู้แหล่งซื้อ แหล่งขาย รู้ความเคลื่อนไหวความต้องการของตลาด สามารถจัดซื้อ จัดจำหน่าย รู้ใจและรู้จักเอาใจลูกค้าเป็นอย่างดี

3. นิสสยสัมบันโน หมายถึง มีความพร้อมเรื่องเงินทุนและปัจจัยการผลิต เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจของนักลงทุนต่าง ๆ มีความสามารถในการประสานงานเพื่อหาทุนมาดำเนินธุรกิจการค้าขายได้โดยง่าย²⁹

การลงทุนทำธุรกิจหรือลงทุนเพื่อแสวงหาทรัพย์ย่อมมีผลอยู่ 3 ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือ ขาดทุน เท่าทุน และได้กำไร ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้เช่นเดียวกัน โดยในวนชชสูตรแห่งคัมภีร์อังคุดตรนิกาย จตุกกนิบาต ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้บุคคลผู้ประกอบธุรกิจดำเนินกิจกรรมการค้าขายขาดทุนหรือได้กำไรไว้อย่างน่าสนใจว่า การค้าขาย 4 ประเภท ที่เขาไปบอกนักบวชว่าจะอุปถัมภ์บำรุงพวกที่

²⁷ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 9, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543), หน้า 128.

²⁸ *อง.ติฎก.* (ไทย) 20/20/163.

²⁹ *อง.ติฎก.* (ไทย) 20/19/162.

หนึ่ง พุดแล้วไม่ทำตามที่พุด พวกที่สองพุดแล้วทำบ้างไม่ทำบ้างไม่เอาใจใส่ พวกที่สาม พุดแล้วทำตามที่พุด พวกที่สี่ พุดแล้วทำดีกว่าที่พุด ย่อมมีผลต่าง ๆ กัน คือพ่อค้าที่พุดอย่างใด ไม่ทำอย่างที่พุด เป็นเหตุให้ขาดทุน พ่อค้าที่พุดว่าจะให้สิ่งใดแต่ให้สิ่งต่างจากที่พุด เป็นเหตุให้ไม่ได้กำไร พ่อค้าที่พุดอย่างใด ทำอย่างนั้น เป็นเหตุให้ได้กำไรตามที่หวังไว้ ส่วนพ่อค้าที่พุดอย่างใดทำยิ่งกว่าที่พุดไว้เป็นเหตุให้ได้กำไรยิ่งกว่าที่หวังไว้³⁰

ในการค้าขายนั้นอุบาสกที่เป็นอริยสาวกนับถือพระพุทธศาสนา ที่หวังความเจริญรุ่งเรืองจากการทำการค้า ในวณิชชาสูตร เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยการค้าขายที่อุบาสกไม่ควรประกอบดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย อุบาสกไม่ควรทำการค้าขาย 5 ประการ การค้าขาย 5 ประการ³¹ มีอะไรบ้าง คือ 1. การค้าขายศัสตราวุธ 2. การค้าขายสัตว์ 3. การค้าขายเนื้อ 4. การค้าขายของมีนเมา และ 5. การค้าขายยาพิษ พระสูตรนี้ทำให้เห็นว่า แม้ในการทำการค้า พระพุทธเจ้าก็ให้ทำการค้าที่ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นเพราะการทำการค้าที่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น แม้ได้ทรัพย์มาจากการค้านั้น ก็เป็นทรัพย์ที่ไม่บริสุทธิ์ การนำทรัพย์ที่ไม่บริสุทธิ์ไปทำบุญ ผลบุญที่ได้ก็ย่อมไม่บริสุทธิ์ด้วย

3) จตุตถกฏ นิธยาเปยุย ได้แก่ แบ่งส่วนที่สี่นี้ สำหรับเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็นเร่งด่วนคือการจัดสรรทรัพย์ไว้เพื่อใช้ในคราวฉุกเฉิน หรือเหตุการณ์ที่ไม่ได้คิดหรือวางแผนไว้ล่วงหน้า เช่นการเจ็บไข้ได้ป่วย หรืออุบัติเหตุ เป็นต้น ทั้งนี้การจัดสรรทรัพย์ส่วนนี้ไว้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งเมื่อเหตุการณ์เร่งด่วนนั้นเกิดขึ้น การดำเนินการช่วยเหลือจะเป็นไปได้โดยสะดวกรวดเร็วขึ้น ซึ่งหากขาดการจัดสรรส่วนนี้แม้จะสามารถดำเนินการได้ แต่ก็อาจเป็นอุปสรรคจนอาจไม่ทันเวลาก็เป็นได้³²

หลักการของโภควิภาคนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้อย่างครอบคลุมคือมีทั้ง หลักของการใช้จ่ายทรัพย์ ซึ่งเป็นส่วนที่หนึ่ง การทำให้ทรัพย์เพิ่มพูน หรือพูดอีกนัยหนึ่งก็คือการแสวงหาทรัพย์ก็คือการนำทรัพย์ส่วนนี้ไปลงทุนทำกิจการต่างๆ เพื่อให้ทรัพย์เพิ่มพูนขึ้น ในส่วนของการลงทุนนี้ พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญมาก เพราะพระองค์ให้ใช้ทรัพย์สองส่วนสำหรับการลงทุน ซึ่งคิดเป็น 50% คือครึ่งหนึ่งของทรัพย์ทั้งหมด และการเป็นออมซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสว่าเก็บไว้ใช้ในยามจำเป็น ซึ่งทรัพย์ส่วนนี้ก็คือส่วนที่ต้องเก็บต้องออมนั่นเอง จึงกล่าวได้ว่าหลักของโภควิภาค 4 นี้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้อย่างครอบคลุมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่งปัจจุบันนี้รัฐบาลก็พยายามรณรงค์ให้ประชาชนเมื่อได้ทรัพย์มาแล้วให้เก็บออมหนึ่งส่วนใช้สามส่วน ซึ่งตรงกับหลักการของพระพุทธเจ้าที่ตรัสไว้ในโภควิภาค

โภควิภาค จึงเป็นการจำแนก หรือการแยกเงินออกเป็นส่วน เพื่อสะดวกในการบริหารจัดการ หรือเพื่อสะดวกในการใช้สอย จากที่กล่าวมา เมื่อพุดถึงโภค ย่อมหมายถึงเงินด้วย บางครั้งเรียกโภคทรัพย์ หรือ โภคสมบัติ โภควิภาคปัจจุบันหมายถึง การบริหารการคลัง หรือการบริหารการเงินเพื่อก้าวไปสู่สภาวะทางการเงิน ซึ่งการรู้จักวิธีจัดการทางการเงินหรือการบริหารทรัพย์สมบัติที่หามาได้อย่างยากลำบากด้วยวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสมสามารถทำให้ชีวิตตนเองไม่ประสบความยากลำบากในการดำเนินชีวิต และสังคมต่อไปในอนาคต

³⁰ อ.จตุกก. (ไทย) 21/79/124.

³¹ อ.ปญจก. (ไทย) 22/177/295.

³² ที.ปา.ฎีกา. 244/159,

บทสรุป

ปัจจุบันเป็นยุคที่ผู้คนให้ความสำคัญกับการบริหารจัดการเรื่องทรัพย์สินของตนเอง มากขึ้น สังเกตได้จากสื่อ ทั้งทีวี วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร แมกกาซีนต่างๆ จะมีเนื้อหาสาระ เกี่ยวกับการออม การลงทุน การใช้จ่ายสอดแทรกอยู่ไม่น้อย รวมทั้งพอดแคสต์ที่เป็นเรื่องทางการเงินส่วนบุคคลก็มีให้เลือกซื้อหามากมาย จำนวนผู้คนที่ตื่นตัวและสนใจเรื่องนี้อย่างจริงจัง ดูเหมือนจะเพิ่มมากขึ้นทุกวัน จะว่าไปแล้วการจัดการเรื่องเงินๆ ทองๆ ต้องมองเป็นเรื่องสำคัญอันดับต้นๆ ในชีวิตของเรา ที่จะต้องจัดการให้ลงตัวเพื่อสร้างความสมดุลให้ชีวิตในทุกด้านตามหลักธรรมคำสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงสอนเกี่ยวกับเรื่องของการบริหารจัดการทรัพย์สินหรือโภคทรัพย์ไว้อย่างครบวงจร เพื่อสร้างสมดุลแก่ ชีวิตหลายเรื่อง

การนำเศรษฐศาสตร์แนวพุทธไปใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันเพื่อให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน เป้าหมายสูงสุดก็คือปฏิบัติให้ถึงความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขในชีวิตที่แท้จริง และไม่กลับเป็นทุกข์อีก เมื่อปฏิบัติตามข้อปฏิบัติแล้วก็จะเห็นผลในปัจจุบันทันตาเห็นในชาตินี้ ตามหลักธรรมเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ไม่ท้อแท้ ไม่ขัดสน ไม่อับจน และไม่อับอาย มีชีวิตความเป็นอยู่แบบพอเพียง จะพบแต่ความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขตลอดไป โดยการนำเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ามาปรับใช้ คือหลักธัมมิกัตถประโยชน์ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน, หลักธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น หลักของการใช้จ่ายทรัพย์อย่างประหยัดตามหลักโภคอาทิยะและหลักของการบริหารจัดการทรัพย์ด้วยหลักโภควิภาค ถ้าทุกคนได้ปฏิบัติตามแนวทางนี้ก็จะทำให้สังคมเกิดความสงบสุขมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- ธเนศ ศรีวิชัยลำพันธ์. **ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จุลภาค 1**. พิมพ์ครั้งที่ 4. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์, 2558.
- พุทธทาสภิกขุ. **“ทรัพย์สมบัติคืออะไร”**. ในสารนิพนธ์ พุทธทาสว่าด้วยวิถีประชาธิปไตยและหัวใจเศรษฐกิจพอเพียง. รวบรวมโดย กวีวงศ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท ตถตาพับลิเคชั่น จำกัด, 2550.
- พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ buddhist economics**. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ, 2537.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 9, กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2543.
- พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต). **ทางออกจากระบบเศรษฐกิจที่ครอบงำสังคมไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, 2543.
- พระมหาภูติชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี). **เศรษฐธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง 2554.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.
- สมคิด แก้วสนธิ. **เศรษฐศาสตร์สาธารณสุข : การวิเคราะห์และประเมินผลบริการสาธารณสุข**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

สำนักพัฒนาฐานข้อมูลและตัวชี้วัดภาวะสังคม. รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2555. กรุงเทพมหานคร: งานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555.

สฤณี อาชวานันทกุล. อมารตยา เซน: นักเศรษฐศาสตร์ที่ใส่ใจมิติทางศีลธรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://v1.midnightuniv.org/midnight2544/0009999631.html> [11 กุมภาพันธ์ 2559].

อภิชัย พันธเสน. พุทธเศรษฐศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์, 2547.

E.F. Schumacher. **Small is Beautiful: Economics as if People Mattered.** Harper Colophon Books : London, 1975.

E.F. Schumacher. **Small is beautiful.** London: Vintage, 1993.